

9-72
РАССЕЙ ХВЕРАТСИЙЕН СОТНАЛИСАМПА КАНАШ РЕСПУБЛИККИ.

*Пётём тёнзери пролеттарисем,
пёрлешёрл*

Л. ТОЛСТОЙ и А. ПУШКИН.

ТАР УХМАХ. ПУЛАСАПА
ЫЛТТАН ПУЛА.

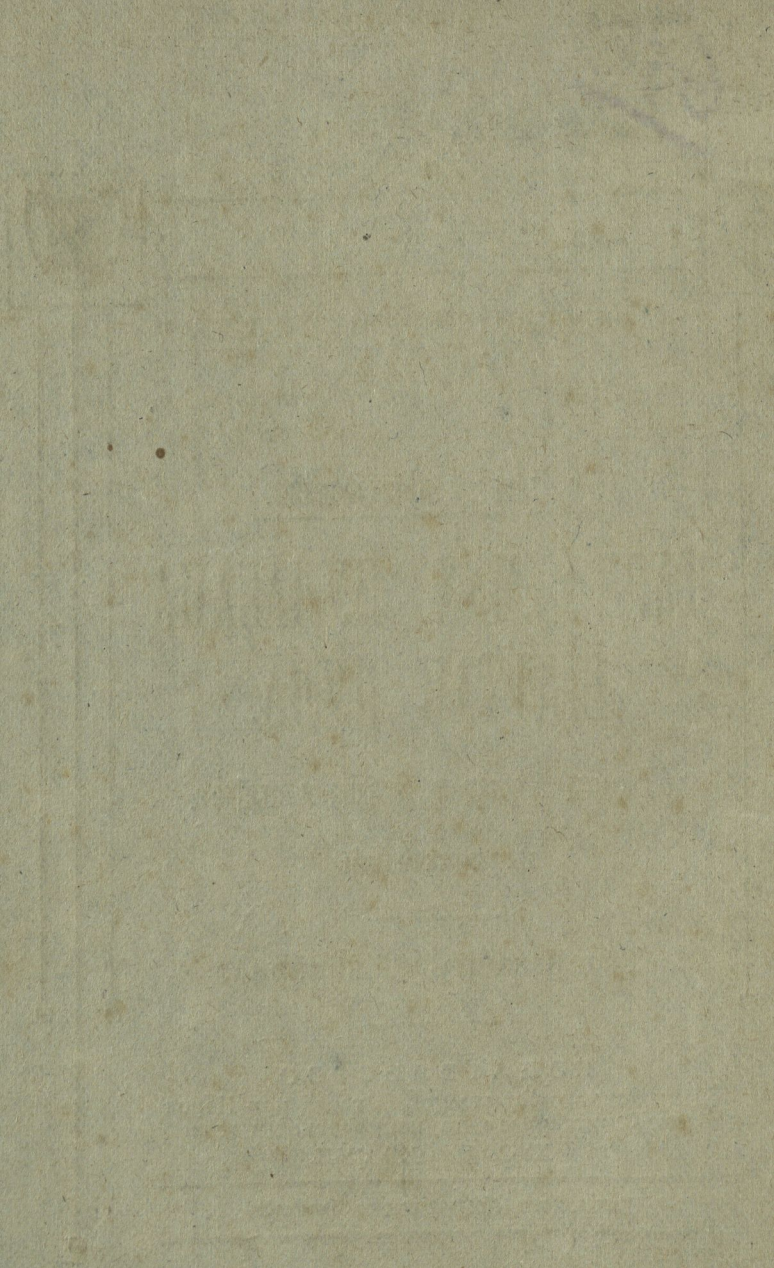
(Дурень. Сказка о рыбаке и рыбке).

На чувашском языке.

Теп Ыаваш Пайё каларня.

ИЗДАТЕЛЬСТВО
Центрального Чувашского Отдела при Народ-
ном Комиссариате по национальным делам.
ХУСАН—1919 СУЛ.

Казань. Третья Государственная Типография.

Тар ухмах.

Шухайшчанă пёр ухмах
Инѣ кайса сүреме,
Сут-санталăка курма,
Хайен асне кăтартма.

Кайсан кайсан сак ухмах
Икё пушă пұрт кураї.
Пушă пұртён сакайнѣ
Шур шуйттансем лараççё.

Шуйттансенён пуçёсем.

Шакла, йумăç шăртѣ пек,
Шёвёр, йўсё кăшман пек;
Майракисем сенёк пек,

Алли-ури кёрепле пек,
Куçё вёсен кашăк пек,
Хўри вёсен вёрен пек
Картла хайсем вылаççё,

Укçисене шутлаççё.

Ухмах калаї вёсене:
Турă сире пулайштар,
Сире ыра сынсене!

77 ВАРС
УМАХ
1917

Шуйттан ыра йуратмасҥ.
Сыраңтәсә ухмаха,
Тытантәсә хёнеме,
Вилес патне ситерсен
Тин йатәсә ирәке.

Ухмах йөрөт, макәраҥ,
Хәйен килне тавраңаҥ.
Амәшөпе арәмә
Тытантәсә ухмаха
Җөлхе-савар йөркине
Төплә, хытә вөрентме:

„Ухмах есә, пит ухмах
Санән савй сәмахах
Каламалаҥ урәхла,
Каламалаҥ ак сәпла:

„Турә сире ылхантәр,
Сире етем тәшманне.
Вара вәсем шуйттансем,
Тарса пөтнә пулөҗтәсә,
Вәсен ылтән-көмөлә
Сана йулнә пулөҗтә“.

Ухмах сакна илтрә те,
Әсләланса ситрә те,
Калаҥ хәйен сәмахне
Амәшөпе арәмне:

„Йурә, епә ёнтә малашне
Ухмах пулмәп сакән цек“.

Каллех кайаҥ сав ухмах
Тёнҗе тәрәх сүреме,
Сут санталәна курма,
Хәйен әсне кәтартма.

Кайсан кайсан сак ухмах
Кураҥ виҗе тәвана.
Виҗе тәван пәр тәван
Урпа тырә выраҗсә.

Ухмах калаҥ вёсене:
„Турә сире ылхантәр,
Сире етем тәшманне“!
Виҗе тәван пәр тәван
Йаҗсә илҗсә ухмаха,
Тытәвҗсә хёнеме
Вилес патне ситерсен
Тин йаҗсә ирәке.

Ухмах йёрет, макәраҥ
Хәйен килне таврәнаҥ,
Амәшәпе арәмә
Тытәвҗсә ухмаха
Җәлхе-сәвар йёркине
Тәплә хытә вёрентме.

„Ухмах есә тем пекех,
Хәвән пуҗу сук пекех,
Санән савә сәмахах
Камалаҗ урәхла,
Камалаҗ ак сәпла:

„Турă сире пулăштăр,
Сирĕн ёсе ăнтартăр!
Шуџё пултăр сĕршерĕн,
Кунĕн-сĕрĕн турттарма“!

Ухмах сакна илтет те,
Ăслăланса ситет те,
Калаť хайен сăмахне
Амăшĕпе арăмне:

„Йурĕ, епĕ ёнтĕ малашне
Ухмах пулмăп сакăн пек“.
Каллех кайаť сак ухмах
Тёнџе тăрăх сўреме,
Сут-санталăка курма,
Хайен ăсне кăтартма.

Кайсан кайсан сак ухмах
Сизĕ тăван тĕл пулаť.
Сизĕ тăван пĕр тăван
Пытараççĕ амăшне,
Пурте вĕсем йĕреççĕ,
Макăраççĕ, ўлеççĕ.

Ухмах калаť вĕсене:
„Турă сире пулăштăр!
Сирĕн ёсе ăнтартăр.
Шуџё пултăр сĕршерĕн
Кунĕн-сĕрĕн турттарма“!

Сизĕ тăван тытăнџĕç,
Йаџĕç илџĕç ухмаха,

Бышкисемпе хёнеççё,
Урисемпе тапасçё,
Лапра ашне тикесçё.

Велес патне ситерсен
Тин йағёсё ирёке.
Ухмах йёрет, макарағ,
Аран-аран уткалағ
Хайен килне таврағнағ.

Амашёне арәмё
Тытанғёсё ухмаха
Тёлхе-савар йёркине
Тёплё хыта вёрептме:

Ухмах есё сав савах
Тану-пусу аста сан!
Санан сав а самахах
Каламалағ урэхла,
Каламалағ ак сапла:

„Ан хуйхәрр, ан йёрр
Пурте вилё пулапәр.
Самал пултәр ана сёр!
Турә күрттёр ун тунне
Хайен сёлти райне!

Сапла калан а нулсан
Вёсем сана йуратса,
Икертёсем пан а пулётёс“.
Ухмах сакна илтрё те,
Халхине хыт тикрё те,

Асламанса ситрә те
 Тухрә кайрә тәнҗене
 Сут-сантаһака курма,
 Хәйен әсне кәтартма.

Ана хирәс туй пыраҗ.

Ухмах калаҗ вәсене:

„Ах хуйхәрәр, ан йөрөр,

Пурте вилә пулапәр.

Сәмәл пултәр сире сәр!

Турә сире пурне те

Күрттөр хәйен райне!

Туй пус йаҗә пусласа

Каҗҗи кайрә ун хысҗән,

Каҗҗи хысҗән сәнә сын;

Кәсән кәрү тункати

Вәл та ахаҗ тәмарә:

Тытәнҗәсә ухмаха

Нухаҗкапа пәсертме

Ғышкәсемце тепкеме

Вилес патне ситерсен

Тин пәрахса хәварҗәс.

Ухмах йөрәт, макәраҗ,

Аран-аран уткалаҗ,

Хәйен килне таврапаҗ.

Амәшәпе арәмә

Тытәнҗәсә ухмаха

Ғәлхе-сәвар йөркене

Тәплә, хытә вөрентме:

Ухмах есё, тймана,
 Савй кирлё найана!
 Санйя савй сймахах.
 Каламалаѳ урйхла,
 Каламалаѳ ак сашла:

Турй сире пиллетёр,
 Кйѳаспа каѳас майрине,
 Саккун тйрйх пурйнма,
 Аѳа-пйѳалй пулма!

— „Йурё. Еплё ёнтё малашне
 Ухмах пулмйп сакйн пек“.

Ухмах кайрё инѳене
 Тёнѳе тйрйх сйреме,
 Сут-санталйка курма,
 Хййен йсне кйтартма.

Пыраѳ хирёс пёр манах
 Ухмах йна калаѳ:
 „Турй сире пиллетёр,
 Манахпала майрине
 Саккун тйрйх пурйнма,
 Аѳа-пйѳа суратма!

Манах ватй пулин те
 Йарса илѳё ухмаха,
 йна сашса хёнерё
 Туий ванса пётиѳзен.

Ухмах йёрет, макйраѳ,
 Аран-арав уткалаѳ,

Хайен килне таврăнаӳ.
Амăшĕпе арăмĕ
Тытăвӳĕĕ ухмаха
Ђѳлхе-ѳавар йѳркине
Тѳплѳ хытă вѳрентме:

Ухмах есѳ, мăнтарăн!
Ёсне хăѳан аӳтарăн!
Санăн ѳавă ѳамахах
Каламалаӳ урăхла,
Каламалаӳ ак ѳапла:

Пилле мана, мушике,
Таса ѳветтуй икумѳн!
— „Йурѳ. Ёпѳ ѳнтѳ малашне
Ухмах пулмаӳ ѳакăн пек“.
Туххăрѳ те уттăрѳ
гут-ѳанталăка курма,
Хайен асне кăтартма.

Кураӳ ухмах вăрманта,
Ђăрăш йывăѳ тѳлѳнтѳ
Упа-муѳи лесѳрне
гисѳ тăраӳ пѳр ѳне.

Ухмах унта пыраӳ те
Упа умне тăраӳ те,
Пусне ѳѳре тайаӳ те,
Калаӳ ѳакă ѳамаха:

„Пилле мана, мушике,
Таса ѳветтуй икумѳн“!

Тухрѣ те утрѣ
Инѣ кайса сӱрөме,
Сут-санталӱка курма,
Хӱйен ӱсне катартма.

Пыраӱ ухлах уйпала,
Йанӱралпа салтаксем
ӱна хирѣс пулассѣ.
Савӱсене курсассӱн
Пирѣн ухлах тытӱнтѣ.
Кӱшкӱрма та сухӱрма,
ӱслеме те ӱрлеме.

Йанрал куҫне уҫрѣ,
Салтаксене ал султѣ.
Лешсем ӱна итлесе
Йарса илтѣс ухлаха,
Сашӱрѣс те пӱрахрѣс,
Ухлах тунне кӱларѣс.

Пулаҫапа ылттан пула.

ӱлѣк авал пѣр сӱрте
Кӱвак тинѣс хӱрринѣ
Кивѣ лутра сӱр пӱртре
Пѣр старикне пѣр карвӱк
ӱмӱрленѣ ӱмӱрне
Ситмӱя сул та ситѣ сул.

Старик хайһи майһе
Пуля тытна нӛреге,
Унаһ ыра карҗакӛ
Аварланӑ кӛнҗеле.

Пӛрре җакӑ астарик
Нӛрет лартна тинӛсе.

Пуля тулас ыраһне
Йӑлха тулна туллийех.

Тепӛре җак астарик
Нӛрет лартна тинӛсе;
Пуля тулас ыраһне
Тулна тинӛс курӑкӛ.

Виҗҗемӛш хут җак старик
Нӛрет лартаӑ тинӛсе,
Кӛрет унта пӛр пуля,
Етем курман ылттӑн пуля.

Ылтӑн пуля тытанаӑ
Етем сӑмах җӛлхиҗе
Старике йӑланма:
„Йарӑсин-җӛҗӛ тинӛсе.
Есӛ мана, пуляҗӑ,
Епӛ сана җавӑншӑн
Мӛн ыитнине парӑттӑм“.

Ғакна илтсӛн старик
Хытса кайаӑ тӛлӛҗсе:
Ғитмӛл Ғулта Ғитӛҗ Ғул
Пуля тытна Ғав старик,

Анҗах пулӑ каласни.

Пулман ҫагӑ тарантӗен.

Йаӗҫе старик тинӗсе

Хаӗҫи пулла ирӗке,

Ашӑ ҫӑмах каларӗ:

„Турӑ пултӑр санпала,

Мана нимте кирлӗ мар.

Кайах, пулӑ, тинӗсе,

Сӗрех унта ирӗкре“.

Кайрӗ килне старик

Тӗлӗнмелле ӗҫ ҫинӗен

Каласа паӗҫе арӑмне:

„Епӗ пайан пул тытрӑм,

Ахалне мар—ылттӑнне.

Етем пекех ҫав пулӑ

Мана ҫӑмах каларӗ:

Тинӗсе мана йар терӗ,

Епӗ сана ҫавӑншӑн

Мӗн ыйтнине тӑвӑп, терӗ.

Ним ыйтма та хӑймарӑм.

Йатӑм пулла тинӗсе“.

Картӑк тӗрех тытӑнӗҫ

Старике йатлама:

„Ухмах есӗ, ват сушӑ;

Ним ыйтма та иӗлеймен!

Ыйтас-ӗҫ хуӗ вӑлашка.

Пирӗн хамӑрӑн вӑлашка,

Пӑрахӑҫа тухӑн ҫурӑлса“.

Хай карзакне итлесе
Кайрѣ старик пул патне.

Кавак тинѣс тикѣс мар,
Партаксѣ вѣл хумханаѣ.
Пирѣн старик тытѣнѣ
Ылтѣн пулла йѣхѣрма:

Ылтѣн пулѣ тухрѣ те
Старике каларѣ:
„Мѣн кирлѣ сана, старик?“
Старик ѣна пуссапса
Калаѣ сакѣ сѣмаха:

Сырлах, пулѣ-тѣхлазѣ!
Мана, ватѣ старике,
Сисе йараѣ карзакѣм:
Вѣлашка ыйтма вѣл хушаѣ,
Пирѣн хамѣрѣн вѣлашка
Пѣрсахѣса тухнѣ сурѣлса“.

Пулѣ калаѣ старике:
„Кайах виле, старик!
Пулѣ сире вѣлашка!“
Старик утрѣ килнелле.
Килне ситсен куратѣ—
Выртаѣ сѣнѣ вѣлашка.

Пирѣн карзак тытѣнаѣ
Тата хытѣрах йатласма:
„Ухмах есѣ, тѣм писмен!
Ыйтса килзѣ вѣлашка!

Вәлашканһи усеһе
Цире нумаи усрә-и?
Кай тасәрах кайалла
Хамәр валли пүрт ыйтма!“

Каллек кайрә старик
Кәвак тинәс хәррине.

Кәвак тинәс хумхалаһ,
Шывә пәртак пәтранаһ.
Старик тәнет хай пулла.
Пулә тухаһ те ыйтаһ:
„Мөн кирлә сана, старик?“

Старик аһа пуссапрә,
Пуссапрә тә каларә:
„Сырлах, пулә-тәхлазә,
Карзәк тата хытәрах
Мана вәрҗса пәтертә
Пүрт ыйтаһ сав карзәк!“

Пулә старике каларә:
„Кайах киле, ан хуйхәр,
Пулә сире ыйтнә пүрт“.

IV

Старик кайрә килелле.
Килне ситсен кураһ:
Лутра сәр пүрт вырәнте
Лара параһ сөнә пүрт:
Пәхма хәйә тап-таса,
Тәруписем шап-шурә,
Пазаләхсем йуманран,

Бүреҗисем умёнҗе

Карҗак ларат йантрата!

„Ухмах есё, ват сухал!

Мёне кирлө мана пүрт!

Манан пулас арәмө

Пулас килмест таксанах!

Улпут майри пулас теп!

Буш җасарах пул патне!

Старик җупат пул патне.

Кавак тинёс йака мар,

Хумханай вәл, пәтранай,

Кавак хумсем кәларай.

Ылттан пула тухай те

Старикрен ыйтатё:

„Мён кирлө сана, старик?“

Старик пулла пус-сапат:

Сырлах, пула-тәхлаҗә!

Манан ватә карҗакәм

Тата пушшех йүтетё:

Памасй мана канма та,

Санан патна хәвалай—

Улпут майри пуласшән!

Пула калай старике:

Кайах киле, ан хуйхәр,

Пулө санан арәму

Улпут майри малашне!

Кайай килне старик.

Пәхай—икё хутлә сурт;

Пүртө күнҗе карҗакё,
Улпут майри пулһаскер,
Лара парат улпутла:

Тумтирөсем тап-таса,
Ылтһан-көмөл йәлкәшаҗ.
Ун умёнҗе тарҗисем
Сәмах кётсе тәраҗсё.

Вәл вөсене хөнет,
Сүсөсенҗен туртаҗ.
Старик калаҗ карҗакне:
„Улпут майри, таса-и?
Туну ёнтё ләпланҗ-и!“

Карҗак аһа кәшкәрҗё
Көсөх тытса хөртмерё,
Хуса йаҗё витеһе
Сыһнаһемҗе пурәнма.

Иртет хулен пёр ерһе,
Иртет икё ерһе те.
Пирён улпут майрийё
Йуте пуҗлаҗ хытәрах.

Старикке җөнтерет,
Ылтһан пулһ патһе
Аһа татах хәвалаҗ:
„Улпут майри пурәнәҗё
Мана ёнтё йәләхтарҗё,
Патһа майри пулас теһ!“

Старик үкрё хәраса,
Пётём вәйһе пуҗтарса

Калаѣ хайен арѣмне:
„Мѣн ес, карѣѣк, хѣтланан!
Ухмах курѣк сирѣн-и?
Майле утма пѣлместѣн,
Ѣлхѣ ытла ѣарусѣр.

Патша майри пулсассѣн,
Пѣтѣм тѣнѣе халѣхѣ
Кулѣ санран ухмахран!“
Карѣѣк кайрѣ силенсе,
Уцѣшки патне пыѣѣ те
Сат! Тутарѣѣ питѣнѣен:

„Есе мѣнле хѣйатѣн
Манпа сѣпла каласма:
Улпут майри еѣѣ пур,
Ухмах мушик есѣ пур!
Кай ѣасѣрах пул патне!
Ху ирѣккѣн каймасан,
Илсе кайѣс ирѣксѣр!“

Старик пусне ѣикрѣ те
Утрѣ тинѣс хѣррине.
Кѣвак тинѣс хумханаѣ,
Хура хумсем кѣлараѣ.
Пирѣн ватѣ старик
Ылтѣн пулла йыхѣраѣ:
Ылтѣн пулѣ тухаѣ те
Старикрен ыѣтаѣ:

„Мѣн кирлѣ сана, старик?“
Калаѣ старик ѣна хирѣс:

„Сырлах, пулай-тӑхлаҫӑ!
Пётёмпех маи карҫӑкӑм
Тухса кайрӑ ухмаха.
Хаҫ ёнтӑ вӑл, нӑхреп куҫ,
Улпут майри пуласшӑн мар,
Патша майри пуласшӑн“.

Пулай калаҫ старике:

„Йурӑ, старик, ан хуйхӑр,
Кайах хӑвӑн килӑне.
Пулӑ санӑн арӑму
Патша майри малашне“.

VI

Старик килне ҫитрӑ те
Куҫ-пуҫ кайаҫ ҫарӑлса
Патша ҫурҫӑ уменҫе,
Унӑн пӑлӑмӑсенҫе
Ҫӑрет патша майриӑ.

Ӑна хурт нек сырӑнӑ
Йанралсемпе улпутсем,
Хаклай ерех ёҫеҫҫӑ,
Тутлай пӑремӑк ҫийеҫҫӑ.
Йӑри-тавра ҫар тӑраҫ,
Пинӑ пурта курӑнаҫ.

Ҫакна пурне курсассӑн,
Хӑраса кайрӑ старик,
Арӑмне ӑксе пуҫ-ҫапрӑ,
Сывлӑх ыйтса каларӑ:

„Сыв-и патша майрийё,
Манан ватӑ карӳӑкӑм!
Халё ёнтё ситрӑ-и,
Туну санан лӑпланӳи!“

Пирён патша майрийё
Старик сине пӑхмарё,
Кус умёнӳен инӳерен
Хуса йама каларё.

Улпутсемпе салтаксем
Ӑна йарса тытрёс те
Сурӑмёнӳен тепкерёс,
Тунне кёсех кӑлармарёс.
Сакна халӑх та курӳё,
Кулса йатӳё ахлатса:
„Сав кирлӑ ухмаха,
Хӑй вырӑнне пёлмене!“

Иртсе кайрӑ пӑр ерне
Иртрӑ икӑ ерне те,
Иртсе кайрӑ уйӑх та,
Пирён патша майрийё“
Йӳте пуслаӑ хытӑрах,
Старикне тӳнтерет.

Ӑна уйӑх шырарёс,
Уйӑх иртсен тин тупрӑс.
Патша майрийё патне
Савтса пытӳс салтаксем.

Карӳӑк калаӑ старике.
Патша майри аслах мар,

Тинёс патши пит аслă.

Тинёс патши пулас тең.

Пётём тинёс кайăксем

Тăтăр мана итлесе;

Ылтăн пулă хайё те

Пултăр манăн зурамăм,

Манăн умăмра сўретёр,

Ец хушнине итлетёр“.

Пёр сăмахта старик

Хайаймарё калама,

— Утрё тинёс хёррине

Ылтăн пулла пуç-сапма.

Кăвак тинёс хумханаї,

Хура хумсем кăлараї,

Хура хумсем тунассё,

Сăртсем. пекех пулассё,

Сёр сухрама шавлассё.

Ылтăн пулё тухре те

Старикрен Ыйтрё:

„Мёя кирлё сана, старик“?

Старик сёре сититўен

Пуçне тайрё, пуç-сапрё:

„Сырмах, пулă-тăхлаўă,

Мён тăвас ман карўăка,

Тăнсёр—пуçсёр хайамата!

Халё ёнтё вăл, сёр сăтман,

Тинёс патши пуласшăн,

Сана тарса илесшён“.

Ылттӑн пулӑ нимён те

Ҫакна хирёс тӗнмерё.

Хӑйен ылттӑн хӗрише

Тинёс шывне ҫапрё те,

Анса кайрё тинёсе,

Тинёс шывне ирёке.

Кӑвак тинёс хёрринҫе

Пулӑ тухасса кётсе

Тӑтӗ старик нумайтӗен.

Ылттӑн пулӑ тухмарё,

Старик ӑна курмарё.

Тӑрсан тӑрсан пулӑҫӑ

Утрё вара килнелле

Пуҫне тӗксе хуйхӑрса,

Пуҫё пётесрөн хӑраса.

Ҫитрё килне старик,

Пӑхаӑ—каллек сурӑк вӑлашка

Каллек кивё лутра пӗрт,

Каллек карзӑк кёнҫеле

Авӑрласа лараӑ,

Тӑлаш хёсёк пӗртре.

ЧУВАШСКАЯ
КНИЖНАЯ ПАЛАТА

Чувашской Республики, Чувашской

ЧУВАШС
КНИЖНАЯ П
Чувашской

 Хакё 2 т. 25 п.

Казань, 3-я Государственная типография.